

Poznań, 3.09.2023 r.

dr hab. **Barbara Konecka-Szydłowska**, prof. UAM
bako@amu.edu.pl
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych
ul. Bogumiła Krygowskiego 10
61-680 Poznań

Recenzja pracy doktorskiej

mgr inż. Jolanty Jóźwik

**Przesłanki miejskości i rola nadawania statusu miasta
w rozwoju jednostek osadniczych we współczesnej Polsce**
przygotowanej na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pod kierunkiem naukowym dra hab. Wojciecha Janickiego, prof. UMCS

1. Podstawa formalna

Recenzję wykonano na podstawie uchwały nr 12/2022 Rady Naukowej Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie z dnia 30 czerwca oraz pisma Dyrektora Instytutu dra hab. Wojciecha Janickiego, prof. UMCS z dnia 13 lipca 2023 r. (znak 00001353) w sprawie przygotowania oceny rozprawy doktorskiej mgr inż. Jolanty Jóźwik, zwanej dalej Autorką.

Przedmiotem recenzji jest szczegółowa ocena tego, czy rozprawa spełnia warunki określone w art. 187. ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Wymogiem ustawowym jest, by rozprawa doktorska była przygotowywana pod opieką promotora, stanowiła oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywała ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W recenzji wykorzystano egzemplarz rozprawy doktorskiej mgr inż. Jolanty Jóźwik pt. „Przesłanki miejskości i rola nadawania statusu miasta w rozwoju jednostek osadniczych we współczesnej Polsce” oraz obowiązujące przepisy w przedmiotowym zakresie.

2. Ogólna charakterystyka rozprawy

Należy stwierdzić, że temat dysertacji jest aktualny i ważny z punktu widzenia kształtowania i rozwoju jednostek osadniczych, czy idąc dalej w rozważaniach na temat przekształceń krajowej sieci osadniczej we współczesnej Polsce. Recenzowana rozprawa stanowi wkład oraz rozwinięcie tematyki naukowej dotyczącej procesu umiastowienia, który odbywa się poprzez nadawanie statusu miasta jednostkom wiejskim. Głównym problemem naukowym podjętym przez Autorkę jest identyfikacja przesłanek miejskości i określenie roli nadawania statusu miasta w rozwoju jednostek osadniczych (miast i gmin). Zasadniczym przedmiotem badań jest zbiór 56 miast, którym nadano status miasta w latach 1999- 2018. Powód podjęcia tematu jest w pełni uzasadniony. Jest on aktualny i ciekawy z naukowego punktu widzenia oraz co istotne umożliwia wypełnienie istniejącej luki badawczej. Recenzowana rozprawa włącza się zatem w nurt badań z zakresu geografii osadnictwa jako składowej geografii społeczno-ekonomicznej, ale również gospodarki przestrzennej i urbanistyki, a także w mniejszym stopniu ekonomii, historii i prawa.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 270 ponumerowanych stron. Zasadniczy tekst z rycinami i tabelami obejmuje 234 strony. Ponadto rozprawa zawiera bibliografię (18 stron), w tym spis literatury, dokumentów i aktów prawnych, źródła danych statystycznych i kartograficznych oraz spis rycin (w tym jedna fotografia) i tabel (3 strony), spis treści (1 strona), jeden załącznik, zawierający podstawowe informacje na temat historii badanych miast (12 stron). Pierwsze dwie strony rozprawy to strona tytułowa i podziękowania Autorki. W części zasadniczej pracy znajduje się 21 tabel oraz 62 ryciny. Treść recenzowanej rozprawy opiera się na bardzo bogatym przeglądzie literatury obejmującym 432 tytuły, w tym 22% stanowią pozycje obcojęzyczne autorów zagranicznych (ponad 90 prac). W zestawieniu znalazło się 62%, czyli ponad 260 pozycji literatury wydanych po 2000 roku, co świadczy o aktualności doboru materiału źródłowego. Całość bibliografii obejmuje łącznie 519 pozycji.

Rozprawa doktorska ma charakter monografii teoretyczno-empirycznej i składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym Autorka uzasadnia podjęcie tematu i odnosi się do istniejących luk w zakresie problematyki nowych miast. W rozdziale tym zawarte zostały także cele główne i szczegółowe, hipotezy badawcze, omówiono w nim zakres czasowy i przestrzenny pracy, schemat postępowania badawczego i strukturę pracy oraz opisano materiały źródłowe i metody badań. Rozdział drugi prezentuje podstawowe ustalenia terminologiczne w zakresie definicji, aspektów i kryteriów identyfikacji miast i wsi i relacji między nimi. Rozdział trzeci dotyczy problematyki rozwoju miast i osadnictwa miejskiego w aspekcie historycznym i prawnym. W czwartym rozdziale pracy przedstawiona została ogólna charakterystyka zbioru badanych miast oraz wyniki identyfikacji przesłanek miejskości uzyskane na podstawie przeglądu wniosków o nadanie statusu miasta. W piątym rozdziale dysertacji Autorka przedstawiła wyniki badań wpływu uzyskania statusu miasta na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy na tle grupy kontrolnej. Ostatni, szósty

rozdział stanowi zakończenie pracy i zawiera weryfikację postawionych we wstępie pracy hipotez, odpowiedzi na pytania poznawcze oraz rekomendacje.

Należy stwierdzić, że w ogólnym zarysie układ pracy, struktura podziału treści, kolejność rozdziałów oraz ich zawartość teoretyczno-empiryczna jest zasadniczo poprawna. Objętość recenzowanej dysertacji, w relacji do zakresu przeprowadzonej analizy, należy również uznać za właściwą.

Analiza zawartości poszczególnych części pracy doktorskiej pozwala na identyfikację jej silnych stron. Pozwala także na zwrócenie uwagi na pewne słabości. Zatem do poszczególnych rozdziałów pracy doktorskiej zostały sformułowane komentarze i uwagi, które zamieszczono w kolejnej części recenzji.

3. Ocena rozprawy doktorskiej

Rozdział pierwszy („Wprowadzenie”) jest bogaty i różnorodny w swojej wewnętrznej strukturze. Bardzo sensownie otwiera go zdefiniowanie niejednoznacznego pojęcia „*nowe miasto*”, które wraz z dwudzielnym podziałem (miasta restytuowane - MR i miasta bez tradycji miejskich - MBTM) zostało na potrzeby pracy przyjęte przez Autorkę. Po odniesieniu się w przeglądzie literatury do dotychczas podejmowanej problematyki w przedmiotowym zakresie, Autorka rzetelnie uzasadnia podjęcie tematu i odnosi się do istniejących luk badawczych. Pewien niedosyt w zakresie przeglądu prac w skali lokalnej może budzić pominięcie opracowań o charakterze monograficznym, np. na temat Pilicy, Wojkowic czy Gościna. Wydaje się, że dobrym uzupełnieniem porządkującym tę część pracy mogłaby być tabela zawierająca zestawienie wymienionych prac w podziale na kryterium tematyczne i przestrzenne. Stanowiłaby ważny wkład Autorki w porządkowanie bardzo bogatego, a tym samym też zróżnicowanego dorobku literatury przedmiotu, ukazując też braki w tym zakresie. Natomiast funkcję porządkującą pełni zamieszczony uproszczony schemat postępowania badawczego, który jest klarowny i logiczny. W podrozdziale 1.1 zawarto bardzo istotne treści dotyczące zdefiniowania celów i hipotez badawczych oraz zakresu przestrzennego i czasowego badań, których wybór został precyzyjnie wyjaśniony i nie budzi zastrzeżeń. W przypadku zdefiniowania głównych celów pracy, można było określić jeden cel główny wynikający bezpośrednio z tytułu pracy. Jest nim w sensie ogólnym identyfikacja przesłanek miejskości i ocena uzyskania statusu miasta w rozwoju jednostek terytorialnych (tak to zostało sformułowane w rozdziale 6. Zakończenie). Realizacja celu głównego/celów głównych została wyrażona w postaci celów szczegółowych: trzech poznawczych, jednego teoretycznego i jednego aplikacyjnego, co jest zasadne i właściwe z naukowego punktu widzenia. Ważnym dopełnieniem tej części pracy jest postawienie trzech hipotez badawczych, które wykazują związek z pytaniami poznawczymi. Można jednak wyrazić wątpliwość czy są to tylko hipotezy czy twierdzenia i tezy badawcze oraz hipotezy badawcze. W podrozdziale 1.2. Autorka wyszczególnia wykorzystane w dysertacji materiały źródłowe, w tym przypadku tylko

materiały źródłowe o charakterze wtórnym (dane zastane). Pewne zaskoczenie budzi fakt, że Autorka nie zdecydowała się na zastosowanie danych o charakterze pierwotnym np. w postaci wywiadów pogłębionych z przedstawicielami władz lokalnych w wybranych miastach czy zastosowania techniki badań ankietowych. Relatywnie bardzo obszerny podrozdział 1.3. zawiera opis metod badawczych, ale de facto koncentruje się na szczegółowym przedstawieniu jednej metody - dynamicznej wielowymiarowej analizy porównawczej (DWAP). Zdecydowanie brakuje w tym miejscu prostego schematu postępowania w zaprezentowanej metodzie, którą opisowo przedstawia Autorka aż na 13 stronach pracy. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że w tym rozdziale pominięto opis klasycznej metody badań jaką jest metoda wskaźnikowa, również dobrze omówiona w literaturze geograficznej (por. Runge 2007, Czyż 2016). Pewne odwołania do niej umieszczono niewłaściwie w zakończeniu podrozdziału 1.2., gdy jest mowa o danych statystycznych.

Rozdział drugi („*Miasto kontra wieś*”) ma charakter teoretyczny i dotyczy przeglądu literaturowego prac w zakresie definicji, aspektów i kryteriów identyfikacji miast i wsi oraz relacji między nimi. W podrozdziałach 2.1. i 2.2. na podstawie pogłębionej kwerendy literaturowej Autorka odnosi się do wielu różnorodnych, subiektywnych i często intuicyjnych definicji wsi i miast oraz kryteriów ich wydzielenia. Z punktu widzenia struktury rozdziału i głównego tematu pracy kolejny podrozdział 2.3. dotyczący rozważań na temat miasta jako przedmiotu badań różnych dyscyplin naukowych mógłby zostać umieszczony w innym miejscu, w mniejszym zakresie lub całkowicie pominięty. W obecnej formie stanowi „*pewne zaburzenie*” w strukturze omawianego rozdziału. Wydaje się, że najbardziej naturalną kontynuacją i niejako rozszerzeniem przeglądu definicji miasta i jego specyfiki zawartych w podrozdziale 2.2. jest podrozdział 2.4. Bardzo pozytywnie należy ocenić zawartość całego podrozdziału zarówno w warstwie opisowej, tabelarycznej jak i graficznej (zwłaszcza ryc. 2.1. Kryteria identyfikacji miast na świecie). Zawarto w nim kompleksowy przegląd kryteriów miejskości przyjmowanych na świecie, przedstawiono typologię miast i sposoby ich identyfikacji. Niewątpliwie przedstawione treści stanowią ważny wkład do geograficznych badań w zakresie geografii miast, co potwierdza opublikowanie wybranych problemów w artykule z 2022 r. na łamach czasopisma *Prace Geograficzne UJ* (z. 166, wraz z D. Dymek). Właściwym podsumowaniem prowadzonych rozważań jest podrozdział 2.5., w którym dokonano zestawienia zachodzących relacji pomiędzy miastem i wsią, co dobrze oddaje omówiona przez Autorkę koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego w różnych jej ujęciach, co również potwierdza niejednoznaczność w zakresie przedstawionych w całym rozdziale pojęć.

Rozdział trzeci („*Rozwój miast i osadnictwa miejskiego*”) o charakterze teoretycznym obejmuje problematykę rozwoju miast i osadnictwa miejskiego w aspekcie historycznym i prawnym. Istotne i interesujące są zwłaszcza rozważania dotyczące zmieniających się prawnych uwarunkowań wpływających na kształtowanie sieci osadniczej, w tym miejskiej, które Autorka omawia w podrozdziale 3.2. Zakres czasowy rozważań na temat zmiany

przepisów prawa i wprowadzanych reform obejmuje okres od końca XVIII w. (lata zaborów) do współczesności, w ramach której przedstawiono kluczowy dla dysertacji schemat procedury nadawania statusu miasta na podstawie obowiązujących regulacji prawnych w Polsce w XXI w. (ryc. 3.3.). Natomiast dość szerokie dywagacje na temat rozwoju i znaczenia nowych miast na przestrzeni wieków w Polsce prowadzi Autorka w podrozdziale 3.3. Pewien niedosyt budzi jednak zakończenie tej części i brak nieco szerszego omówienia procesu umiastowienia na przełomie XX i XXI w. tj. w okresie transformacji (od 1989 r.) i późniejszym. Może dobrym zakończeniem tego podrozdziału byłoby również krótkie nawiązanie w celach porównawczych do przebiegu procesów umiastowienia w wybranych krajach europejskich w analogicznym okresie (np. na Węgrzech czy na Słowacji). Można się również zastanowić czy w tej części pracy nie powinny być zawarte rozważania związane z pojęciem lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego, aspektów i wskaźników rozwoju?

Rozdział czwarty („Przesłanki tworzenia nowych miast”) pozwala na weryfikację dwóch postawionych na wstępie pracy hipotez. Autorka umieszcza w nim wyniki wnikliwych badań empirycznych, które pozyskała dużym nakładem pracy podczas przeglądu licznych dokumentów, w oparciu o które badane jednostki starały się o nadanie statusu miasta. Na tej podstawie liczne przesłanki tworzenia nowych miast umiejętnie podzielono na dwie grupy: ustawowe (podrozdział 4.2.) i pozostałe (podrozdział 4.3.), co należy zaznaczyć nie było łatwym zadaniem. Mocną stroną tej części rozprawy jest logiczna i usystematyzowana struktura opisu poszczególnych przesłanek, uzupełniona ciekawym i bogatym materiałem kartograficznym (wykresy, ryciny). Na wyróżnienie zasługuje poglądowa rycina zawierająca wybrane przykłady struktury funkcjonalno-przestrzennej miast (ryc. 4.26.), która stanowi dopełnienie wykresu z informacjami na ten temat dla wszystkich miast (ryc. 4.25). Można dyskutować czy tytuł podrozdziału 4.3.3 *Aspekt ekonomiczny* nie powinien być zastąpiony pojęciem *Aspekt finansowy*, co bardziej oddawałoby jego treść. Podkreślić należy, że tam gdzie było to możliwe Autorka prowadzi rozważania w odniesieniu do przyjętego na wstępie pracy podziału, tj. w układzie miasta restytuowane (MR) - miasta bez tradycji miejskich (MBTM) – wszystkie powstałe (WPM). Kompleksowe wyniki przeprowadzonych analiz Autorka umiejętnie zestawia w podrozdziale 4.4. w tabeli 4.5. i tym samym weryfikuje hipotezę 1, która mówi iż *Miasta bez tradycji miejskich wypełniają przesłanki miejskości w wyższym stopniu niż miasta restytuowane*. Natomiast kolejny, nieproporcjonalnie zwięzły, podrozdział 4.5. liczący tylko 4 strony, wiąże się z weryfikacją hipotezy 2 dotyczącej subiektywnych korzyści z uzyskania statusu miasta. Może należałoby uzupełnić te rozważania wykorzystując materiały pierwotne, które w dysertacji nie występują?

Mankamentem tego rozdziału (jak i całej pracy) jest umieszczenie tylko jednej fotografii przedstawiającej drewnianą zabudowę przy rynku w Pruchniku (ryc. 4.20). Niejednokrotnie w opracowaniach o tematyce miejskiej postuluje się, aby w celach poglądowych zamieszczać kilka fotografii, w tym przypadku dokumentujących miejskość nowych ośrodków.

Należy również zaznaczyć, że rozdział rozpoczyna bezwzględnie potrzebna i interesująca charakterystyka analizowanego zbioru nowych miast (podrozdział 4.1.). Można jednak polemizować czy ta część nie powinna zostać wyłączona z rozdziału 4, tak aby stanowiła samodzielny rozdział poświęcony opisowi obszaru badań, co zwyczajowo się czyni.

Rozdział piąty („*Wpływ uzyskania statusu miasta na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek osadniczych*”) związany jest zdecydowanie z weryfikacją hipotezy 3. Stanowi on przemyślaną kontynuację rozważań w zakresie zakładanych korzyści wynikających z uzyskania statusu miasta, które wiążą się ze zwiększeniem tempa rozwoju społeczno-gospodarczego nowych miast. Niewątpliwie układ całego rozdziału jest czytelny, zachowany jest logiczny ciąg przyczynowo – skutkowy naukowej narracji. Na wyróżnienie zasługuje zastosowanie zaawansowanych metod statystycznych w ramach dynamicznej wielowymiarowej analizy porównawczej (DWAP), która umożliwia przeprowadzenie badań w okresach pięcioletnich. Ponadto bardzo pozytywnie należy ocenić okoliczność wprowadzenia przez Autorkę dodatkowych warunków (W1-W5) w trakcie częściowych analiz kierunku i tempa rozwoju badanych jednostek w układzie gmin miejsko-wiejskich i miast. Wyniki tych analiz Autorka umiejętnie przedstawia na rycinach i w tabelach. Syntezę prowadzonych rozważań stanowi podrozdział 5.3., który zawiera trafną rycinę (ryc. 5.14.) rozkładu przestrzennego nowych miast z uwzględnieniem liczby spełnionych warunków. Może warto byłoby pomyśleć o wprowadzeniu na niej uzupełniająco istotnego elementu położenia w strefach bezmiejskich? Można również dyskutować czy mimo zastosowania kryterium formalnego przyjęty zestaw wskaźników, ich konstrukcja i uzasadnienie są rzeczywiście najbardziej optymalne. Przykładowo czy nie lepiej byłoby wprowadzić wskaźniki związane z odsetkiem mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej i wodociągowej, zamiast ich gęstości? Wydaje się również, że zastosowanie wskaźnika poziomu czytelnictwa, przyporządkowanie gęstości zaludnienia do kategorii *Przestrzeń i Środowisko* czy pominięcie wskaźnika dynamiki liczby ludności w kategorii *Społeczeństwo* mogą być kwestią dyskusyjną.

Rozdział szósty („*Zakończenie*”) zawiera wnioski podsumowujące wszystkie zrealizowane etapy postępowania badawczego. Autorka zestawia efekty weryfikacji trzech hipotez badawczych, w tym jedną weryfikuje pozytywnie, a dwie potwierdza częściowo. Zwraca uwagę zamieszczenie rekomendacji, które z jednej strony nadają pracy aplikacyjny charakter, a z drugiej można je potraktować jako przyszłościowy plan badań. Autorka wskazuje również na pewne ograniczenia prowadzonej analizy i zawłości interpretacyjne, które wpływają na ostateczne wnioski płynące z pracy.

Obok wskazanych powyżej uwag merytorycznych należy również zwrócić uwagę na warstwę techniczną całej pracy. Oceniana rozprawa została napisana językiem poprawnym i wyróżnia się bardzo staranną redakcją. Pomimo tego należy zwrócić uwagę na jej drobne deficyty redakcyjne, co przy tak dużej objętości pracy jest rzeczą naturalną, a które zwłaszcza w przypadku publikacji powinny zostać usunięte. Wymienić należy tutaj m.in.: wprowadzenie

zapisów: *tą problematykę* zamiast *te problematykę* (str. 8), *załączników* zamiast *załącznika* (str. 10)., w *płaszczyźnie krajowej* zamiast *na płaszczyźnie krajowej* (str. 12), występowanie tzw. literówki: w zapisie hipotezy 3 (str. 12), brak przyimka *do* przed wyrazem zapoczątkowania (str. 107).

4. Wnioski końcowe

Reasumując można stwierdzić, że cel pracy został osiągnięty i udokumentowany wynikami badań empirycznych a układ i struktura pracy są czytelne i uporządkowane. Zachowany jest logiczny ciąg przyczynowo – skutkowy rozważań naukowych. Omówienie zagadnień związanych z przesłankami miejskości i rolą nadawania statusu miasta w rozwoju jednostek osadniczych we współczesnej Polsce zostało przeprowadzone poprawnie. Dobór metod, poprowadzenie badań oraz wnioskowanie nie budzą wątpliwości. Szczególnie pozytywnie oceniam dogłębną analizę wniosków o nadanie statusu miasta i zastosowanie przez Autorkę zaawansowanej metody statystycznej w postaci dynamicznej wielowymiarowej analizy porównawczej (DWAP) w celu określenia tempa i kierunku rozwoju nowych miast.

Przedstawione w recenzji uwagi nie umniejszają wartości rozprawy doktorskiej, wskazują po prostu elementy do korekty i dyskusji. Warto również podkreślić, że przeprowadzone badania na temat nowych miast stwarzają możliwość ich kontynuacji, rozszerzenia i pogłębienia, na co Autorka również zwraca uwagę.

Uwzględniając powyższe stwierdzam, że praca doktorska Pani Magister Inżynier Jolanty Józwik „Przesłanki miejskości i rola nadawania statusu miasta w rozwoju jednostek osadniczych we współczesnej Polsce” spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018r. z późniejszymi zmianami, określone w art.187 Ustawy (Dz.U. 2018, poz.1668).

W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie pracy doktorskiej Pani Magister Inżynier Jolanty Józwik przez Radę Naukową Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie i dopuszczenie jej do publicznej obrony oraz dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Poznań, 3.09.2023 r.

dr hab. Barbara Konecka-Szydłowska, prof. UAM

Barbara Konecka-Szydłowska